

Rezumatul tezei de abilitare

Ruxandra Cosma

Syntaktische Muster, Semantik, Sprachdaten und Sprachtechnologie. Synergieeffekte und Methoden

Modele sintactice, semantică, date de limbă și tehnologie de limbaj. Efecte sinergice și metode

Teza documentează parcursul meu științific în disciplinele lingvistice începând cu anul 1999, după obținerea titlului de doctor în filologie. Profilul de cercetare în lingvistica contrastivă se situează la intersecția dintre sintaxă, semantică și lexic, fiind completat de o dimensiune legată de tehnologia de limbaj și de lingvistica de corpus, precum și de una de lingvistică culturală. În teză sunt prezentate analize pentru limbile germană, română, studii preponderent contrastive, teoretice și empirice. Am avut bucuria de a colabora la construirea unui important instrument de tehnologie a limbajului, la CoRoLa, Corpusul computațional de referință pentru limba română contemporană, și să contruiesc, prin proiectul inițiat și de către mine pe partea de corpus și pe partea de tehnologie, punți de colaborare internațională între lingvisti, institute de cercetare, discipline și cercetători.

În prima parte a tezei prezint colaborarea mea cu lingviști și cu cercetători din alte discipline, proiecte de cercetare desfășurate împreună, publicații, calitatea de membru în comisii, redacții, activitatea editorială precum și intersectarea cu alte domenii și științe care a condus la cercetări interdisciplinare. Prin participarea în diferite consilii profesionale la institutul german de lingvistică (Leibniz-Institut für Deutsche Sprache), în Consiliul științific restrâns ori în cel internațional (Wissenschaftlicher Beirat; Internationaler Wissenschaftlicher Rat), la juri pentru concursuri pentru cele mai bune teze de doctorat și concursuri de proiecte post-doc în lingvistică în Germania (Hugo Moser-Preis, Peter Roschy-Preis), în comisii de evaluare a conferințelor ori a publicațiilor în țară și străinătate, perspectivele câștigate asupra standardelor de calitate a cercetării au ajutat la desenarea propriilor exigențe asupra lucrului meu în domenii și subdomenii lingvistice și în predare și îndrumare.

Aria mea de cercetare cuprinde teme complexe din semantică și sintaxă din limba germană și română (de la analiza unor instanțe de restructurare și a predicțiilor complexe la moduri de realizare a argumentelor semantice). Abordarea contrastivă aleasă, în multe cazuri, a demonstrat, că analiza comparativă conduce la evidențierea de structuri gramaticale, semantice și conceptuale dificil de observat în limbile privite individual. O bună parte din analize sunt

receptate și citate internațional, de ex. cu privire la fenomenul de dublare ori divizare a argumentului la verbe psihologice.

Partea a doua a tezei se referă la ariile pe care le-am acoperit în predare, în care se reflectă experiența de cercetare și rezultatele propriilor cercetări. Un capitol distinct se referă la temele de care aș dori să mă ocup în continuare. Tot în partea a doua am sintetizat și impresiile mele asupra cercetării actuale în lingvistica germană, câștigate în consilii, jurii și la conferințele lingvistice internaționale de la IDS, în special cu privire la metodele dezvoltate în baza tehnologiei de limbaj, create pentru proiecte și teme specifice.

Reflecția asupra propriilor rezultate sintetizează o îmbinare interesantă de teorii lingvistice din domeniul sintaxei și al semanticii, de colaborare în proiect și scriere împreună, de cooperări internaționale și interdisciplinare. Utilizarea de baze de date empirice la IDS, precum și recunoașterea necesității de infrastructură pentru cercetare contrastivă, cum ar fi construirea de corpusuri comparabile în limbi diferite, a deschis un orizont nou pentru direcțiile mele de cercetare. Parcursul meu s-a bucurat de sprijinul unor burse de cercetare, în ordine cronologică, ÖAD, Alexander von Humboldt, DAAD și de finanțare a proiectelor de cercetare prin programe ale Fundației Alexander von Humboldt pentru lucru în echipe și cooperare internațională. Mulțumesc acum, pe această cale, tuturor lingviștilor experimentați pe care am avut ocazia să îi întâlnesc în drumul meu și cu care am putut lucra împreună. Postum, se cuvine a mulțumi doamnei profesoare Speranța Stănescu, îndrumătoarei mele de doctorat, care mi-a dat curajul să mă aventurez pe acest drum și a lăsat toate aceste porți deja deschise.

Colaborarea cu Leibniz-Institut für Deutsche Sprache a jucat un rol central în cariera mea. Ca bursier Humboldt la IDS am fost cooptată pe timpul șederii mele pe lângă grupul de lucru al unui proiect de elaborare a gramaticii limbii germane în contrast cu limbi europene (Gunkel et al. 2017, GDEV. Das Nominal). Această experiență a condus la alte două colaborări importante cu departamentele de gramatică și lexic ale IDS (2009-2013), mai apoi cu departamentul de lingvistică de corpus (2016-2018), în cadrul a două programe ale Fundației Alexander von Humboldt de tip Research Group Linkage. Programul Research Group Linkage presupune, după cum este specificat în denumire, echipe de cercetare din universități și institute de acasă în cooperare cu institute germane de cercetare pe o temă de cercetare propusă de un humboldtian.

Lucrările mele de cercetare se încadrează în domeniile sintacticii, semanticii verbului și a argumentelor sale, modului de codare a conceptului semantic de propositional content/Sachverhalt/stare de fapt sau de lucruri (în cap. 2). Relevante sunt aici analizele spre o arhitectură a elementelor pro pentru predicății în germană și în română, analiza reprezentărilor

mentale ale stării de lucruri sau de fapt (Sachverhalt) și modul în care acesta este etichetat (labeled), condensat și activat verbal (Cosma 2018). Prin contrastarea limbilor devine vizibil modul în care limbile diferă în structurarea și perspectivizarea conținutului propozițional. În cadrul proiectului *Predicații complexe subordonate* am avut o cercetare complexă asupra propoziției subiective cu verbe psihologice (Cosma/Engelberg 2014), la care am lucrat empiric, în baza unui corpus solid, și contrastiv. Acesta a fost momentul când am resimțit, prin comparație cu infrastructura germană, lipsa unui instrument digital de analiză pentru limba română. Plecând de la observații pe limba română, au devenit observabile fenomene de dublare a argumentului semantic ori de divizare a sa. Comparația limbilor a avut, în acest caz, un rol de descoperire, contrastul a devenit instrument de generare de teorii gramaticale. Un alt accent a fost pus pe studiul formelor nonfinite (cap. 2.1.3.2; 2.1.3.2). Am lucrat contrastiv pe analiza infinitivului în germană și română (dinspre limba germană) împreună cu Susan Schlotthauer și Gisela Zifonun (2014) și pe supinul din limba română împreună cu Alexandra Cornilescu (2013, 2014). Formele non-finite prezintă grade diferite de verbalitate și nominalitate, condiții și restricții de control și orientare, moduri asemănătoare însă totuși specifice de realizare a argumentelor interne. Supinul românesc are o poziție specială: în multe privințe este echivalentul infinitivului german, are însă caracteristici morfologice și sintactice de construcție diferite și diferă de cel german, chiar și în interiorul claselor de verbe similare ori în interiorul acestora.

Aria nominalului se află și ea abordată din punct de vedere sintactic și lexico-semantic în cercetările mele. În scrieri mai timpurii, fenomenele sunt discutate în cadrul gramaticii dependențiale și al valenței și se concentrează asupra structurilor argumentale ale substantivelor valente cu bază deverbală ori de adjectivală ori ale celor valente nederivate. Observarea și discutarea unor fenomene semantice și sintactice importante, care nu au fost discutate explicit în literatura de specialitate până la acel moment, au sugerat aplicații în didactica limbii germane și predarea ei ca limbă străină, ori în lexicografia valenței nominale. În același plan sintactic-semantic sunt menționate studii asupra serializării adjectivului (Cornilescu/Cosma 2019) ori asupra adjectivelor cuprinse în vocabularul limbii române împrumutate din limba germană. O altă direcție de cercetare, dimensiunea cultural-lingvistică, cuprinde articole-sinteză referitoare la starea actuală a limbii germane în România (Cosma 2025), elaborat într-un proiect al Academiei germane pentru limbă și literatură și al Uniunii Academiei din Germania (2024/2025) ce urmărește o radiografiere a variației lingvistice, a normelor și uzului limbii germane în grupuri vorbitoare de limbă germană din Europa ori asupra stării și problemelor germanisticii din România (Cosma/Koch 2015).

O importantă direcție de cercetare lingvistică, teoretică și aplicată, merge în direcția analizei datelor empirice în cadrul metodei lingvisticii de corpus (Cosma Engelberg 2014) și către partea de tehnologie de limbaj, de construire și gândire a unui corpus de referință pentru limba română (Cosma/Kupietz 2019). Obiectivul unuia dintre proiectele inițiate a fost de a pune la dispoziție resurse pentru analiză digitală pentru limba română în cooperare cu institutul de lingvistică german, IDS. Inițiativa a fost susținută de multe părți: prin finanțare de către Fundația Alexander von Humboldt ca program de sprijinire a cercetării foștilor bursieri, de Academia Română prin cele două institute de informatică și inteligență artificială, RACAI (Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială “Mihai Drăgănescu”) și IIT (Institutul de Informatică Teoretică), precum și de Universitatea din București. Cele trei proiecte, CoRoLA, DRuKoLA și EuReCo, la care am participat, sunt strâns legate, sunt teoretice și aplicate în același timp. Ca lingvist, am fost implicată în testarea CoRoLA, verificând metadatele și funcțiile de căutare, însă și în discuțiile cu privire la armonizarea necesară privitoare la mijloacele specifice ale limbii române.

Nu în ultimul rând, caracterul interdisciplinar al activității mele se regăsește și în întâlnirea cu muzica și muzicologia - în mai multe articole, traduceri științifice (discutate în cap. 2.4. și 2.5), însă în special în lucrul, împreună cu Mihai Cosma, la un dicționar multilingv de termeni muzicali (grant tip A nr 1151/2003 al CNCÎS) publicat în 2005.

Partea a doua a lucrării prezintă activitățile de predare în cadrul Departamentului de limbi germanice. Aceasta include cursuri ce cuprind teorii gramaticale, descrieri empirice, metode digitale, fundamente ale lingvisticii textului și analizei de discurs. Temele lucrărilor de licență și de masterat coordonate de mine se situează în domenii precum frazeologie, lexicologie, sintaxa internă a cuvintelor compuse, sintaxa construcțiilor rezultative, analiza discursului, comunicare interculturală, lingvistică aplicată și lingvistică de corpus.

În ultimul subcapitol al tezei de abilitare descriu interesele tematice de viitor: reluarea și extinderea CoRoLA pentru a putea urmări limba română în dinamica sa, la fel cum perspectivizarea specifică în limbile germană și română a stării de lucruri prin construcții de genul *Dativus iudicantis* (DAS Vcop DAT ZU ADJ/ADV), care marchează limitele personale în limba germană, mă preocupă în continuare. Perspectivizarea este, desigur, o temă de lingvistică cognitivă, însă construcțiile gramaticale din limba germană o ancorează și în sintaxă și invită la comparație. O altă idee de proiect este reprezentată de un volum colectiv internațional bazat pe analiza de date empirice, dedicat unei lingvistici a reconcilierii. Acesta ar putea cuprinde teme precum semantica prepozițiilor *für* ‘pentru’ și *wider/gegen* ‘împotriva’ din perspectivă socio-lingvistică, în *linguistic landscaping* și în discursul politic, construcții

rezultative în germană și română, evaluarea situației prin construcții sintactice de tip *Dativus iudicantis*, încărcătura semantică diferită a unor concepte relevante pentru societate în limbi diferite, strategii de evitare verbală a conflictului, atenuarea enunțului prin forme de hedging, metafore, strategii de convingere, prin urmare, tot teme ce aparțin lingvisticii cognitive și lingvisticii discursului.

Partea a treia cuprinde lista lucrărilor și a resurselor digitale citate, care reflectă, tematic și reprezentativ, ariile și subdomeniile lingvistice asupra cărora m-am concentrat în cercetarea mea.